

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК СТРУКТУРНА УМОВА ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

VOCATIONAL EDUCATION AS A STRUCTURAL CONDITION OF PRODUCTIVE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE CHANGES IN UKRAINE

У статті розкрито вагомe значення професійної освіти працівників як структурної умови продуктивної зайнятості населення в умовах інноваційних змін в Україні, вказано на необхідність подолання дисбалансу між професійною освітою та продуктивною зайнятістю населення шляхом забезпечення гнучкості та мобільності інституційної структури закладів освіти, їх відповідності рівню конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, що гарантуватиме продуктивну зайнятість населення.

Ключові слова: професійна освіта, продуктивна зайнятість, інноваційні зміни.

В статті раскрыта важность профессионального образования работников как структурного условия занятости населения в условиях инновационных изменений в Украине, указано на необходимость преодоления дисбаланса между профессиональным образованием и продуктивной занятостью населения путем обеспечения гибкости и мобильности институциональной струк-

туры учебных заведений, их соответствия уровню конкурентоспособности на рынке образовательных услуг, что будет гарантировать продуктивную занятость населения.

Ключевые слова: профессиональное образование, продуктивная занятость, инновационные изменения.

The article reveals the importance of vocational education of employees as a structural condition of productive employment of the population in the conditions of innovative changes in Ukraine, points out the need to overcome the imbalance between vocational education and productive employment of the population by ensuring the flexibility and mobility of the institutional structure of educational institutions, their compliance with the level of competitiveness on the training services market, which will guarantee productive employment of the population.

Key words: vocational education, productive employment, innovative changes.

УДК 377:331.526:351.83

Сухомлин В.Б.

здобувач кафедри публічного управління та адміністрування Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

Постановка проблеми. Професійна освіта є визначальною і структурною умовою продуктивної та високоефективної зайнятості населення в умовах інноваційних змін. Вона як основа трудового потенціалу та конкурентоспроможності фахівців на ринку праці забезпечує змістовну підтримку виникнення інновацій у сфері праці та реалізацію можливостей продукування нових ідей [18, с. 7], є освітньо-професійною компонентою розвитку інноваційного потенціалу держави в умовах реформувальних шляхом запровадження новітніх методик та практик професійного розвитку трудового потенціалу.

Безперечним є твердження про те, що якісна підготовка фахівців, які володіють навичками та компетенціями, затребуваними на національному та глобальному ринку праці, формують високий потенціал розвитку інноваційно-продуктивної зайнятості населення. Це свідчить про те, що саме професійна освіта працівників в умовах інноваційних змін є стратегічним інструментом підвищення конкурентоспроможності держави й результативним фактором розміщення кваліфікованих кадрів на всіх вертикалях соціальної ієрархії, що дозволяє мінімізувати відповідні ризики в системі продуктивної зайнятості населення.

Професійна освіта працівників в умовах інноваційних змін містить високий рівень економічної ефективності, завдяки чому в них формуються умови сталості соціального ста-

новища. Саме тому це увиразнює потребу вирішення питання кореляції між освітою та зайнятістю працівників за схемою «рівень освіти – кваліфікація – посада» [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційними джерелами для дослідження проблеми професійної освіти працівників та розкриття її значення для продуктивної зайнятості населення стали наукові доробки У. Джордсона, В. Новікова, Є. Салідо, І. Смірнова, О. Сумарокової, А. Шаперо, Дж. Шульца та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на визнання на державному рівні вагомості професійної освіти для працівника та загального соціально-економічного розвитку країни, наявність мережі закладів, що надають відповідні освітні послуги, можемо констатувати, що між професійною освітою та сферою досягнення продуктивної зайнятості в умовах інноваційних змін існує певний дисбаланс, який необхідно проаналізувати та визначити можливі шляхи його нейтралізації.

Мета статті полягає в дослідженні напрямів державної політики щодо вдосконалення професійної освіти як структурної умови продуктивної зайнятості населення відповідно до викликів інноваційних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна освіта як важливий факт

підвищення інтелектуального рівня працівників та динамізації інноваційних змін суспільного розвитку визначає відповідну сегментацію сфери зайнятості та ринку праці. Виходячи із цього, професійна освіта працівників в умовах інноваційних змін трансформує традиційну модель ринку праці за відповідними напрямками, а саме забезпечує: ефективне використання трудового потенціалу держави; посилення конкурентної боротьби за робочі місця; створення потреби в підвищенні кваліфікації працівників; призупинення плинності кадрів та відповідне підвищення продуктивності праці [12, с. 177].

Аналізуючи роль професійної освіти в забезпеченні зайнятості населення, вчені ідентифікували тенденції розвитку освітньо-професійної складової частини формування інноваційної зайнятості, яка характерна для більшості європейських держав. До таких тенденцій ними віднесено:

– *зростання рівня освіченості населення країни.*

Чим вищими є показники рівня освіченості населення, тим більше суспільство спроможне до продукування та створення нових ідей, сприйняття новітніх технологій і реалізації можливостей їх використання у процесі праці [13];

– *пріоритетність окремих спеціальностей у структурі підготовки фахівців.*

Інноваційний напрям розвитку економіки та реалізація інноваційної зайнятості неможливі без відповідної професійної підготовки населення. Збалансована структура підготовки кадрів уможливує забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в найбільш інноваційних та технологічних галузях, із найменшими втратами від інвестування в людський капітал [20];

– *швидкість реагування економіки та системи освіти на появу нових професій.*

Необхідність забезпечення інноваційного розвитку спричинює виникнення нових професій, які відрізняються від наявних вузькою профільністю та специфічністю [19];

– *зміна поглядів на освітню та виховну функції навчальних закладів.*

Розвиток креативного класу та інноваційної економіки передбачає зміни у сприйнятті більшості економічних явищ та добросовісне ставлення до навчання [21];

– *упровадження в зміст освітніх програм компетенцій нового типу.*

Інноваційна зайнятість потребує від суспільства наявності не лише певного рівня освіти, але й цілого комплексу сучасних компетентностей, при цьому важливими є когнітивні, соці-

альні та базові професійні компетентності, які забезпечують: здатність до сприйняття нового та саморозвитку, здатність до прояву самостійності в особистому та професійному житті, володіння сучасними засобами комунікацій та активне їх використання в особистій і професійній діяльності, толерантність до думок іншого, вміння критично мислити та сприймати зауваження, готовність до розвитку професійних навичок та зміни сфери професійної й економічної діяльності, наявність уніфікованих базових знань паралельно з поглибленою професійною спеціалізацією, вміння презентувати власну ідею (розробку), ощадливе ставлення до навколишнього середовища, мультикультурність та мультимовність, уміння працювати в режимі високої невизначеності [1, с. 101];

– *поширення розвитку безперервного навчання та накопичення нових знань.*

Базується на необхідності постійного оновлення знань, вмінь і навичок, які є в суспільстві, а також підвищенні професійної мобільності робочої сили. Дана тенденція досить чітко ілюструється в межах концепції «періоду напіврозпаду знань» – проміжку часу, впродовж якого набуті раніше знання і професійний досвід утрачають актуальність, або вона знижується наполовину [17];

– *розвиток наукового потенціалу країни.*

Висококваліфіковані наукові кадри в багатьох країнах становлять основу для розвитку та впровадження інновацій, продукування нового та створення інтелектуального продукту [13].

У. Джорденсон, досліджуючи проблему продуктивної зайнятості, наполягає на доцільності врахування того, що сучасна структура зайнятості перебуває під впливом постійних та перемінних детермінант. До постійних детермінант вчений відносить «спеціалістів, які мають або будуть мати сталий попит, який визначається передусім розвитком життєво важливих галузей будь-якої держави», а під перемінними – виникнення нових потреб та зміну попиту на відповідні види послуги» [14]. Так, завдяки перемінним детермінантам виникає потреба у спеціальностях, які виникають у зв'язку з появою нових послуг та продуктів виробництва в результаті впровадження інновацій у різні галузі суспільства.

Інновації, у свою чергу, створюють передумови для виникнення парадигми нових професій (наприклад, у медицині – біоетик, молекулярний дієтолог; у галузі освіти – ментор стартапів, організатор проектного навчання, ігромайстер; розробник освітніх траєкторій; у бізнесі – менеджер безперервності бізнесу; в галузі будівництва – проектувальник інфра-

структури розумного будинку, прораб-вотчер; у сільському господарстві – ГМО-агроном, ситі-фермер, у галузі енергозбереження та виробництва альтернативної енергетики – розробник систем мікрогенерації, энергоаудитор тощо).

Поява нових професій зумовлена впливом певних чинників, до яких, за переконанням Дж. Шульца, маємо відносити:

1) глобалізацію (появу нових мультикультурних професій, здатних бути затребуваними в будь-якому соціумі та мати виробничі компетенції, які охоплюють кілька видів діяльності одразу);

2) посилення конкуренції в економіці (активний розвиток нових товарів та послуг, що потребуватиме нових фахівців);

3) зростання клієнтоорієнтованості (розширення функцій наявних професій у напрямі збільшення вагомості соціальних функцій);

4) перехід від традиційної роботи до проектної діяльності (розвиток проектних компетенцій та появу фахівців, що мають ширший спектр умінь та навичок, а також здатних до виконання організаційних та виробничих функцій одночасно);

5) автоматизацію (перехід від людини-виконавця до людини-проектувальника, розвиток творчих професій, а також професій, які посилюватимуть взаємодію в колективі або соціумі);

6) збільшення інтенсивності використання програмних пристроїв (розвиток професій із налагодження програмних процесів, керівництво роботизованою технікою та обладнанням);

7) зростання складності систем управління (передбачає розвиток професійних здібностей із системним мисленням, а також наявність надпрофесійних навичок);

8) зростання вимог до екологічності (передбачає розвиток екологічної відповідальності та появу професій, пов'язаних із захистом навколишнього середовища та безпечного виробництва) [16, с. 63].

Трендовість майбутніх професій сприяла визначенню на державному рівні середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на засадах пріоритетів розвитку інноваційної зайнятості шляхом підготовки фахівців за відповідними напрямками, серед яких: прикладна фізика та наноматеріали, інформаційні технології, авіаційна та ракетно-космічна техніка, енергетичне машинобудування, автоматизація та комп'ютерно інтегровані технології, біотехнології та біоінженерія, агроінженерія, біомедична інженерія, державна безпека, публічне управління та адміністрування [2].

Законом України від 09 вересня 2011 «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [7], визначено такі напрями розвитку інноваційної діяльності:

– освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсощадних технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

– освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

– освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

– технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

– упровадження нових технологій та обладнання для високоякісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

– широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

– розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Значущим компонентом ефективної професійної освіти працівників, на нашу думку, є професійна орієнтація, складові елементи якої приведені на рис. 1.

Із рис. 1 випливає, що професійна орієнтація як компонент ефективної професійної освіти працівників має такі складові елементи: *професійна просвіта* як забезпечення молоді інформацією про світ професії, навчальні заклади, можливості професійної кар'єри; *професійне виховання* – формування в молоді працелюбства, працездатності, професійної відповідальності, здібностей та схильностей; *професійне консультування* з питань вибору професії, працевлаштування, можливостей отримання професійної підготовки; *професійний розвиток особистості та підтримки професійної кар'єри*, включаючи зміну професії та професійну перепідготовку; *професійний відбір* передбачає найм персоналу, включаючи систему методів та прийомів проведення медичного обстеження, психофізіологічної діагностики особистості з метою вибору кандидатури на певну посаду за рівних умов для всіх претендентів [3; 4; 9].

Забезпечення якісної професійної орієнтації передбачає розроблення професіограми, яка дозволить здійснити реєстр соціально-економічних характеристик професій, визна-

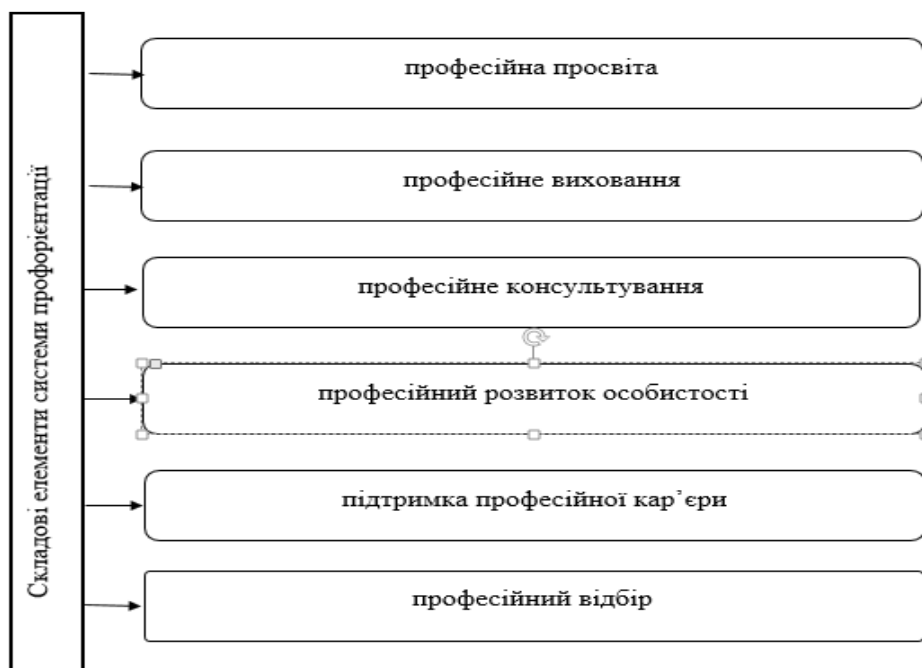

Рис. 1 Складові елементи професійної профорієнтації

чити розвиток перспективних професій, рівень доходів фахівців, що належать до конкретної професійної групи, розробити методологію набуття відповідних компетентнісних характеристик та потенціалу побудови професійної кар'єри, описати технологічні характеристики виробничих процесів та шляхи реалізації професійних завдань, загальні й спеціальні вимоги до фахівців, які прагнуть оволодіти конкретною професією, і як наслідок – сприяння ефективному вибору професії та якісній професійній освіті працівників.

Працівник, який володіє високим рівнем професійної освіти, спроможний досягнути широкий профіль знань, необхідний для продуктивного оволодіння відповідними вимогами, які висуваються до відповідної посади. Крім того, наявність професійної вузькоспеціалізованої освіти у фахівців в умовах інноваційних змін є фундаментальним запобіжником щодо попередження та блокування процесів безробіття.

Погоджуємося з В.М. Новіковим, що в умовах інноваційних змін суспільного розвитку освіта має виступати «важливим інструментом активної та регульованої адаптації людей до мінливих об'єктивних умов сучасного світу» [5, с. 27]. І це є практично доведено і науково обґрунтовано Е. Сумароковою, яка звернула увагу на суспільну віддачу від вкладання ресурсів в освіту. Так, дослідниця в результаті аналізу залежності підвищення оплати праці від рівня здобутої освіти у провідних країн світу приходять до таких висновків:

у межах кожної вікової групи працівники з професійною освітою отримують більше; з віком заробітна плата збільшується значною мірою лише в освічених працівників [10, с. 63].

Проте, як свідчить українська практика, відсутній баланс між професійною освітою та досягненням продуктивної зайнятості населення. На думку І.П. Смирнова, основна причина цього – в ізолюваності освітніх інститутів від тих проблем, на вирішення яких має бути спрямована їх діяльність: забезпечення зайнятості, розширення кар'єрних можливостей випускників, сприяння позитивним структурним зрушенням в економіці, ефективне використання бюджетних коштів, задоволення платоспроможного способу на отримання освітніх послуг [8, с. 193]. Саме тому між освітою та реальною зайнятістю працівників у схемі «рівень освіти – кваліфікація – посада» не врегульовано питання відповідної кореляції. Така тріада в умовах інноваційних змін є достатньо диверсифікованою, оскільки «швидкість, із якою відбувається оновлення технологій, призводить до того, що випускники вищих навчальних закладів мають бути готовими до постійного підвищення кваліфікації та освоєння нових спеціальностей» [15].

Висловлюємо переконання в тому, що забезпечити відповідну рівновагу у сфері продуктивної зайнятості населення в умовах інноваційних змін допоможе ринок праці, наповнений відповідною категорією фахівців, на яких має попит конкретний сектор економіки, що і гарантуватиме відповідну зайнятість

населення. В такий спосіб перемінні детермінанти, про які йшлося вище, забезпечують формування пакету замовлень на працівників відповідного рівня фахової підготовки, а це, у свою чергу, призводить до активізації мобільності та переорієнтації і самих роботодавців, які здобувають можливість прямого впливу на заклади освіти, що здійснюють професійну підготовку населення, що зумовлює переформатування професійної освіти з можливості працевлаштування в гарант продуктивної інноваційної зайнятості населення.

Висновки. Результати дослідження визначають необхідність визнання на державному рівні, що професійна освіта є стратегічною гарантією зайнятості населення, відповідно до якої динамізуються мобілізаційні процеси руху робочої сили, що сприяє потенціалу держави, прискорюванню відповідних прогресивних тенденцій, які характеризують переміщення людського потенціалу по вертикалі та горизонталі. І тому виникає потреба в удосконаленні традиційної моделі освіти фахівців, яка включає набуття стратегічних знань та опанування (в тому числі і самостійно) відповідними вміннями та навичками, формування компетентностей, новітнього ставлення до здобуття професійної освіти та особистісного розвитку, усвідомлення потреби в їх неперервності.

Для подолання дисбалансу між рівнем професійної освіти та продуктивною зайнятістю в умовах інноваційних змін система професійної освіти працівників має перетворитися на виключно стратегічну умову соціально-економічного розвитку, що актуалізує вимоги до закладів освіти, зокрема наявності достатньої гнучкості, володіння постійною синергією до мобільної перебудови своєї інституційної структури, відповідності рівня конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Така модель функціонального й інституційного потенціалу освітніх закладів та їх впливу на сферу продуктивної зайнятості дозволить стримати відповідні ризики, виходячи із чого професійна підготовка буде повною мірою зорієнтована на структуру попиту ринку праці у відповідній категорії фахівців із відповідним компетентністним профілем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атлас новых профессий // Агентство стратегических инициатив. М., 2014. URL: <http://atlas100.ua>.
2. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 роки» Постанова КМУ від 12.03.2016 р. № 294. URL: <http://xn--80aagahqwiybe8an.com/kabinetna-ministriv-postanovi-postanova-vid-bere-znya-2012-294-deyaki-145850.html>.

3. Иванова С.В., Пахомова Е.А., Пальянов М.П., Руднева Е.Л. Профессиональное образование и занятость молодежи – глобальная проблема XXI века. Педагогика. 2013. № 8. С. 43–52.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]; Держслужба статистики України. Київ, 2016. 257 с.

5. Новіков В.М. Освіта як інструмент професійної і соціальної мобільності. Демографія та соціал. економіка: наук.-екон. та сусп.-політ. журнал. 2010. № 2. С. 26–35.

6. Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 липня 2015 р. № 505. Офіційний вісник України. 2015 р. № 60. С. 24. Ст. 1957.

7. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України №3715-VI від 08 вересня 2011. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. С. 799. Ст. 166.

8. Смирнов И.П., Ткаченко Е.В., Пальянов М.П., Руднева Е.Л. Теория и практика модернизации профессионального образования в современном мире. Коллективная монография. Изд-во СТТ. Новосибирск. 2017. 493 с.

9. Солодков С.С., Демченко А.Р., Пальянов М.П. Профориентация в системе непрерывного образования. Профильная школа. 2013. № 4. С. 40–47.

10. Сумарокова Е.В. Инвестиции в человеческий капитал: проблемы и решения. М. 2011. 353 с.

11. Филатов М.Р. Опыт Профориентация в учебных заведениях. Новосибирск. 2007. 418 с.

12. Gray K., Herr E. Workforce education: The basics. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, 2018. 326 p.

13. Jamrisko M. These Are the World's Most Innovative Economies / M. Jamrisko, L. Wei. URL: <http://www.bloomberg.com/news/>.

14. Jorgenson W. D. Information technology and U.S. productivity growth : Evidence from a Prototype Industry Production Account / Jorgenson W. D., Mun H., Samuels J. 35 p. URL: http://scholar.harvard.edu/files/jorgenson/files/02_jorgenson_ho_samuels19nov20101_2.pdf.

15. Salido Eduardo. The Accelerator and Incubator Ecosystem in Europe / Salido Eduardo, Marc Sabas and Pedro Freixas. Telefonica Europe (2013). URL: https://drive.google.com/file/d/0B-enzwV-fhqUbXdB_Z1BvRXBrc-Wc/view.

16. Schulz G. European Centre for the Development of Vocational Training; International Labour Office. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 128 p.

17. Shapero A. Managing professional people: understanding creative performance. NY: Free Press, 2015. 252 p.

18. Social contract and the future of work: Inequality, income security, labour relations and social dialogue: Future of Work Centenary Initiative, Issue Note Series. International Labour Office, Geneva, ILO, 2016. 10 p.

19. Stockholm Labour market policy database. Methodology [Revision of June 2016] Eurostat. Luxemburg: Office for Official Publications of the European communities, 2016. 64 p.

20. The 21 New Sales Core Competencies for Modern Selling. URL: <http://www.omghub.com/salesdevelopmentblog/tabid/5809/bid/107555/The-21-New-Sales-Core-Competencies-for-Modern-Selling.aspx>.

21. The Global Innovation Index 2015. URL: <https://globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2015-v5.pdf>.